

Yayın Geliş Tarihi: 07.07.2014
Yayına Kabul Tarihi: 15.05.2015
Online Yayın Tarihi: 26.11.2015
http://dx.doi.org/10.16953/deusbed.49126

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 17, Sayı: 2, Yıl: 2015, Sayfa: 133-145
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

ÇEVRESEL GÜVENLİK YAKLAŞIMININ SİLAHLI KUVVETLERE ETKİSİ¹

Tarık AK*

Öz

Soğuk Savaş döneminde askeri güvenliği temel alan bir güvenlik ortamının olması ve rakip devletlerin askeri güç unsurunu ana tehdit sayması, konvansiyonel muharebe eden orduların varlığını sürekli desteklemiştir. Ancak tek güvenlik tehdidinin askeri güç kabul edilmediği son yıllardaki gelişmeler, silahlı kuvvetlerin çevre gibi çeşitlenen güvenlik yaklaşımlarına uyum sağlamasını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda çalışmamız; çevresel güvenlik yaklaşımının silahlı kuvvetlerde hangi alanlarda etkili olabileceğine odaklanmış, bu konunun önümüzdeki dönemde kurumsal açıdan ihtiyaç duyulabilecek yapısal değişikliklerin belirlenmesinde fayda sağlayacağı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Güvenlik, Askeri Güvenlik, Ulusal Güvenlik, Silahlı Kuvvetler.

THE EFFECT OF THE ENVIRONMENTAL SECURITY APPROACH ON THE ARMED FORCES²

Abstract

The security environment based on military security during the Cold War and the main threats thought military power elements by rival states supported presence of conventional armies combated massive way continuously. But developments in recent years military force has not been acceptable the only security threat, the armed forces has been obliged to adapt to the diverse security approaches, such as environment. In this context, our study is focused in what areas in the armed forces environmental security approach can be effective, thereof it is evaluated to provide benefits to be identified institutional aspects of the structural changes that might be needed in the coming period.

Keywords: Environmental Security, Military Security, National Security, Armed Forces.

¹ Bu makale “Ulusal Güvenlik-Çevresel Güvenlik Ekseninde Silahlı Kuvvetler Çevre İlişkisi” başlıklı doktora tezinden (Tarık Ak, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013) üretilmiştir.

* Dr., Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, trkak@hotmail.com

² This article is derived from the doctoral dissertation titled “Armed Forces and Environment Relationship in the axis of National Security-Environmental Security” (Tarık Ak, Ankara University, Graduate School of Social Sciences, Ankara, 2013).

GİRİŞ

Çevresel sorunlar ile bunların doğal ve toplumsal etkilerinin her geçen gün arttığı bir dönemde yaşamaktayız. Bölgesel ve küresel düzeyde meydana gelen bu sorunlar, tüm insanlığı ve yaşayan canlıları tehdit edecek düzeye ulaşmaktadır (Benedick, 2000: 6). Özellikle son 20-30 yılda çevre sorunları ve bunların olumsuz etkilerine karşı alınan önlem ve çabalar, çevre meselelerinin yeni bir alanda yani güvenlik eksenli tartışmalarda kendisini göstermesini sağlamış, çevre ve güvenlik bağının kurulmasını elzem hale getirmiştir (OECD DAC, 2000: 5). Tabii ki güvenlik denilince konunun ilk muhatapları hali hazırda ulus devletler olduğundan, devletlerin konuyu öncelikle ulusal güvenlikleri açısından ele aldığımızı söyleyebiliriz.

Diğer taraftan, ulusal güvenlik denilince silahlı kuvvetlerin en hayati aktör olduğu açıktır. Son 30 yıl içerisinde siyasette özgürlüklerin ve refahın devletten bireye doğru genişlemesi ile uluslararası alanda her konuda işbirliğinin artması silahlı kuvvetlerin kendisine atfedilen rolün azaldığı görüşünü desteklese de halen devletler açısından vazgeçilemezliği devam etmektedir. Soğuk Savaş döneminde askeri güvenliği temel alan bir güvenlik ortamının olması ve rakip devletlerin askeri güç unsurunu ana tehdit sayması, orduların konvansiyonel muharebe edebilecek şekilde sayıca fazlalığını sürekli desteklemiştir. Ancak tek güvenlik tehdidinin askeri güç sayılmadığı son yıllardaki gelişmeler, silahlı kuvvetlerin insani yardım, barışı destekleme ve çevre gibi çeşitlenen güvenlik ve savaş dışı harekâtlara karşı sorgulanmasını, daha esnek ve hızlı şekilde uyum sağlamasını zorunlu kılmıştır.

ÇEVRESEL GÜVENLİK YAKLAŞIMI VE SİLAHLI KUVVETLERE ETKİSİ

Çevresel güvenlik, bugün ve gelecekte ekosistemdeki yaşamın devamına temel sağlayan sistemler ve insan ihtiyaçları için önemli olan her varlığın tedariki, erişebilirliği ve yönetimi gibi konuların sürdürülebilirliği ile yoksulluk ve çatışmaların azaltılması için katkıda bulunan süreçlerin belirlenmesi olarak ifade edilebilir (Hecker, 2011: 12). Bu tanıma baktığımızda, çevresel güvenlik yaklaşımının temel esasının ekosistemin korunmasıyla birlikte insanoğlunun çevresel değişimlere karşı kırılganlığının önlenmesinin amaçlandığı görülebilir (Barnett, 2007: 5). Bu doğrultuda çevresel güvenlik yaklaşımını da, bireyden başlayarak ulus devletleri, uluslararası alanda ise tüm toplumları hatta gezegenin tamamını çevre temelli etkileyen siyasal, sosyal, ekonomik konulara yönelik öneriler sunan bir yorum olarak görebiliriz (Lietzmann ve Vest, 1999: 35).

Çevrenin bir tehdit ve risk alanı olarak güvenlik yaklaşımlarında yer almaya başlaması ilk olarak Soğuk Savaşın etkisinin azaldığı 1990'lı yıllara rastlar. Bu yıllardan itibaren, küresel ısınma tehdidi, deniz seviyesinin yükselmesi, küresel çevre problemleri, kasırga, sel vb. doğal felaketler, su ve toprak gibi yenilenebilir

kaynakların kıtlığı ve bunların toplumsal etkileri uluslararası toplum nezdinde daha çok hissedilir olmuştur¹. Bu tehditlere yönelik organize önlemler ilk olarak ulus devletler tarafından geldiği için bu dönemde çevresel güvenlik daha çok geleneksel güvenlik yaklaşımına sahip bir karakter halini almıştır. Bu nedendir ki; çevresel güvenlik kavramı denince o yıllarda daha çok doğal kaynakların paylaşımı, kaynak kıtlığı, çevre temelli çatışma ve göç gibi konular akla gelmiştir. Ancak yaklaşımın günümüze kadar gelişim evresine bakıldığında uluslararası toplumun yaşadığı siyasal ve toplumsal dönüşümlerle birlikte onun da değişim geçirdiği söylenebilir. Sonraki on yılda çevresel güvenlik anlayışı, devlet merkezci yaklaşımdan biraz daha sıyrılarak sorunların çok taraflı uluslararası işbirliği araçlarıyla çözümlenebileceği bir hale kavuşmuştur. Bu dönemde küresel çevre problemleri, çevre felaketleri ve doğal kaynakların paylaşılması gibi konuların uluslararası düzeyde işbirliği araçları ile çözümlenmesinin öneminin ortaya çıktığını görüyoruz (Türk, 2008: 95).

Günümüzde ise çevresel güvenlik yaklaşımı görece yeni bir uluslararası politika önerisi olan insani güvenlik² yaklaşımından etkilenmektedir. Özellikle Birleşmiş Milletler'in (BM) gündeme getirdiği ve Kanada ile Avrupa ülkelerinden de destek gören bu yaklaşım toplumsal yönetim ve sürdürülebilir kalkınma dâhil olmak üzere birey temelinde insan refahına yönelik çevresel koşulların iyileştirilmesi üzerine odaklanmıştır. Çevresel güvenliğin, insani güvenlik kavramıyla birlikte ifade edilmesi ise, birey ve toplum açısından olumlu yönde bir gelişme sayılmıştır. İnsani güvenliğin, çevre unsuruna insanın yaşamı ve refahı için gerekli alanın korunması esasında bakması, bu yaklaşımın devletten çok bireye odaklanmasına, insanın güvenliğinin devletin güvenliği için bir tehdit sayılmamasına, devlet dışı aktörler ile işbirliğine açık olunmasına imkân sağlamıştır. İnsani güvenlik yaklaşımının çevresel güvenlik anlayışına katkısı ile geleneksel güvenlik anlayışından öteye gidilmiş, çevre ve şiddetin dar ilişkisinden kurtularak bugün kullandığımız tanıma ulaşılmıştır.

Günümüzde çevrenin de güvenliğin konusu haline gelmesi, silahlı kuvvetler gibi başat aktörlerin buna karşı uyumlu ve hazır olması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Çevresel güvenlik yaklaşımının, silahlı kuvvetleri iki açıdan etkilediği söylenebilir. İlki çevre temelli güvenlik tehditleri için insani yardım, çevre felaketlerine müdahale ve barışı koruma faaliyetlerine orduların hazırlığı ve

¹ Dünya üzerinde deniz seviyesinin yükselmesi ve iklim değişikliği gibi tehditler en çok Japonya gibi ada ülkeleri, Güney Asya, Kuzey Avrupa ve Baltık bölgelerinde yer alan ve uzun kıyıya sahip ülkeleri olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle bu ülkelerde uluslararası işbirliğine yönelik gayretler yoğun olarak görülmektedir (Barnett, 2003: 7; Lietzmann ve Vest, 1999: 34-35).

² İnsani güvenlik kavramının, İngilizce karşılığı olan "human security" için Türkçe karşılığında "insan güvenliği" olarak çevrilebilir. Ancak bu kavramla birlikte ortaya konulan yaklaşımın; bireyden başlayarak topluma doğru ekolojik, toplumsal, ekonomik ve siyasal bir model sunduğunu değerlendirerek, anlamı genişletecek şekilde insani güvenlik kavramına yer verilmiştir.

işbirliğine yönelmesi; ikincisi ise, ulusal ve uluslararası alanda çevrenin korunmasına yönelik oluşturulan yasa ve yükümlülükler askeri unsurların uyumlaştırılmasıdır (Spencer vd., 2009). Özellikle 2000'li yıllardan itibaren bu konulara ilişkin gelişmiş ülke kamuoyunda taleplerle karşılaşıldığı ve silahlı kuvvetlerde de aşağıdakilere benzer önemli değişikliklerin yaşandığını söyleyebiliriz.

Silahlı Kuvvetlerin Hukuka Uygun Kullanılması

Askeri unsurların kullanılmasının haklılığı önemli bir adım olmakla birlikte kullanım hali de çevresel güvenlik için vazgeçilmezdir. Nitekim bu durum için devlet ve fertlerinin, silahlı diğer topluluklara yönelik askeri şiddetin kullanılmasında uyacakları esas ve usulleri düzenlemek amacıyla silahlı çatışma hukukunun oluşturulduğunu görüyoruz. Silahlı çatışma hukuku; askeri bir harekâtın icrası, hedeflerin saptanması, kullanılacak araç ve yöntemlerin belirlenmesi açısından sınırlama getirmiş, kuvvet ve şiddetin aşırı, nispetsiz, amaçsız ve gereksiz faaliyetlerini önlemeyi amaçlamıştır. Hükümetin ve askeri harekâta komuta eden komutanın, hareket serbestliğini sınırlayan bu kuralların insan hakları ve demokratik organizasyonların artmasıyla daha fazla işlerlik kazandığı söylenebilir. Silahlı çatışma hukukunun temelini günümüze kadar La Haye, Cenevre ve New York'ta yapılan sözleşmeler oluşturmuştur³. Çatışma esnasında çevrenin yasal olarak korunması ise özellikle 1967 yılı Vietnam Savaşı⁴ ve 1991 yılı Körfez Savaşı⁵ sonrasında ilerleme göstermiştir. Bu süreçte, doğayı

³ Bu sözleşmelere bakıldığında silahlı çatışma hukukunu; sivillerin ve askeri olmayan hedeflerin korunması; tasarlanan önlemlerin zorunlu olup olmadığının tespiti; kullanılan silah, mühimmat ve diğer malzemelerin gereksiz acıya neden olmaması; icra edilecek harekâtın sonucunda elde edilecek askeri yarar ile sebep olan mal kaybının denkliliğini ifade eden kuvvet kullanmada orantılılık ilkeleri oluşturmaktadır. Ancak söz konusu sözleşme hükümlerinin her iki dünya savaşında da uygulanmadığı görülmüştür. Uygulanmama nedeni, silahlı çatışma hukukunu düzenlemeyi amaçlayan sözleşmeler içinde en önemlisi sayılan ve kara savaşının yasa ve teamüllerine ilişkin olan 1907 tarihli IV numaralı La Haye Sözleşmesi ikinci maddesine konulmuş olan La Haye Sözleşmelerinin savaşan tarafların hepsinin bu hükümleri kabul etmesi durumunda geçerli olacağı "genel iştirak şartı" hükmü nedeniyle etkisiz kalmasıdır (Aslan, 2008: 240; Çaycı, 1995: 2).

⁴ Özellikle Vietnam Savaşı sonrasında hazırlanan 1977 tarihli "Askeri Amaçlarla ya da Daha Başka Düşmanca Amaçlarla Çevrenin Değiştirilmesi Tekniklerinin Kullanılmasına İlişkin Sözleşme" düşmanca amaçlar için çevre üzerinde değişiklikler yapılarak silah maksadıyla kullanılması konusuyla ilgili önemli bir adımdır. Sözleşmeye göre taraf olan devletler sözleşme ile yasaklanan düşmanca amaçlı çevre değiştirme tekniklerini kullanmamaya ve öteki devletler ile uluslararası örgütleri bu teknikleri kullanmaya özendirilmemeye ve yardım etmemeye yükümlü kılınmıştır (Bothe vd., 2010: 572-573; Özsoy, 1997-1998: 113; Pazarcı, 1992: 105-108).

⁵ Bu çalışmaların Körfez Savaşından sonra hız kazanmasında söz konusu savaşta meydana gelen çevre tahribatlarının etkisi neden olmuştur. Bu savaşta 700'den fazla Kuveyt petrol kuyusu tahrip edilmiş, 60 milyon varil petrol çevreye dökülerek çevresel felaketler meydana gelmiştir.

tahrip eden askeri faaliyetlerden sakınılması gerekliliği⁶ uluslararası çevre hukuku boyutunda da ele alınmış, 1972 yılı BM İnsan Çevresi Konferansı ve Stockholm Bildirgesinde yer almıştır (Güneş, 2007: 2). Günümüzde uluslararası hukuktaki gelişmelerin silahlı kuvvetlerin çevre üzerinde etkisini önlemede yetersiz kaldığı söylenebilir. Ancak yine de silahlı kuvvetlerin kullanımının ve kullanım halinin her daim hukuka uygunluğunun sorgulanması çevresel güvenlik açısından önemli bir gelişmedir.

Askeri kuvvet kullanmanın hukuka uygunluğu ve haklılığı yetmiş yıl önce BM Antlaşması ile gündeme gelse de, meselenin çevre lehinde önemli bir basamak teşkil etmesi konuyu bu açıdan da önemli kılmaktadır. Çevresel güvenlik açısından her ne kadar çatışma uygun bir hal tarzı olarak kabul edilmese de en azından hukuka uygun bir çerçevede gelişmesi önem arz etmektedir. BM Antlaşması ile devletlerin kuvvet kullanma ve tehdidinde bulunulmasının yasaklandığı, BM üyesi devletlerin bir başka devletin ülke bütünlüğüne, siyasal bağımsızlığına ve BM amaçlarına aykırı kuvvet kullanmaktan kaçınmaya yükümlendiği görülmektedir (Aslan, 2008: 260). Bunun sağlanması için ise, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMKY) uyuşmazlıkların barışa yönelik bir tehdit veya eylem olup olmadığını takdir ve kararlaştırma yetkisi verilmiştir. Bu kapsamda silahlı kuvvetlerin; ancak bir silahlı saldırı olması durumunda, saldırıya karşı kendini savunma veya BMGK tarafından BM Şartının VII veya VIII. hükümleri⁷ çerçevesinde barışın devamlı kılınmasına yönelik icra edilebilecek harekâtlarda kullanılması kabul edilmiştir.

Çevresel Tehditlere Karşı Hazırlıklı Olunması

Çevresel güvenliğe tehdit oluşturan felaketlere karşı silahlı kuvvetlerin sahip olduğu planlama kabiliyeti, insan gücü, ekipman ve ulaşım kabiliyetlerinden istifade edilmesi hususu genel kabul gören bir yaklaşım olmuştur⁸ (Barnett, 1998: 10; Keller, 1997: 11; Sigler, 2005: 52). Özellikle kasırga, orman yangınları, deprem, sel gibi çevresel tehditler ile göç ve kaynak kıtlıklarına karşı orduların coğrafi sahada veri toplama, izleme, haberleşme vb. teknolojilerinin kullanılmasının fayda sağlayacağı değerlendirilmiştir (Matthew, 2010: 333-345). Nitekim ABD ve Birleşik Krallık, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri başta olmak üzere çevresel tehditlere karşı askeri unsurların etkin donanım kapasitesi ve yetkin personele sahip olması için yoğun çaba göstermiştir. Bu süreçte özellikle salgın hastalık, ısı ve hava olaylarındaki değişim, deniz seviyesinin yükselmesi, kıyı

⁶ Silahlı çatışmalara ilişkin insani vb. yasal düzenlemeler ise daha eskilere dayanmaktadır. Ortaya çıkarılan kapsamlı anlaşmalara, ilk defa 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleriyle karşılaşılmaktadır (Aslan, 2008: 238).

⁷ BM Şartının VII. Bölümü Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemleri, VIII. Bölümü ise Bölgesel Anlaşmalar konularına yer vermiştir.

⁸ ABD tarafından Deniz Kuvvetlerinin, kuzey kutbunda inceleme çalışmalarına yönltilmesi ve doğal afetlerde icra edilen insani yardım harekâtlarında kullanılması buna örnek gösterilebilir (Griffiths, 1996: 18; Navy Task Force, 2011).

erozyonu, yağmur ve akarsu taşkınlarına yönelik insani yardım, arama kurtarma, lojistik harekât gibi görevlere odaklanılmıştır⁹ (MOD, 2010: 11-13).

Çevresel Etkinin Azaltılması

Çevresel güvenlik açısından kurumların ve organizasyonların çevresel etkisinin azaltılması en önemli hususlardan biridir. Bu nedenle silahlı kuvvetlerin de kuruluş ve tesislerinin kullanımı ile askeri tatbikatların çevreye etkisi en az seviyede olması gerekmektedir. Ancak silahlı kuvvetlerin çevreye etkisi kamuoyu tarafından en az bilinen konulardan biridir (Algan, 2008: 196). Bunun nedenlerine bakıldığında özellikle geçmişte yaşanan Soğuk Savaşta kalma bir yaklaşımla askeri unsurların çevre yasaları ve düzenlemelerinin dışında tutulmasına yönelik geleneğin devam ettirilmesi gayreti görülebilir. Ayrıca, meydana gelen kirliliklerin askeri gizlilik boyutunda değerlendirilmesi, kirlilik tespitinin tam olarak anlaşılmasını da güçleştirmiştir. Askeri birimlerde çevre denetimiyle ilgili olarak ilk kez 1978 yılında ABD’de Başkan Jimmy Carter tarafından ülkedeki bütün federal tesislerin çevreye yönelik resmi düzenlemelere uyması gerektiği açıklaması yapılmış, ancak askeri güvenlik endişesinin ağır basması nedeniyle geri adım atılmıştır. Bu konudaki çalışmalar için 2000’li yılları beklemek gerekmiştir. Günümüzde askeri unsurların çevresel etkisinin azaltılması konusunda daha fazla çalışmalar yer almaktadır. Bunun en önemli nedeni artan kamuoyu bilinci ile hükümetlerin sağlık ve çevre koşulları konusunda inisiyatif almasının zorunluluk haline gelmiş olmasıdır. Özellikle nükleer silahların üretildiği ve depolandığı merkezlerin çevreye etkisinin gizlenememesi ile ABD ve Rusya gibi hâkim askeri güç unsurlarının yabancı ülkelere çekildiğinde bıraktıkları çevresel kirlilikler dünya kamuoyunun tepkisini çekmeye devam etmektedir¹⁰.

Askeri unsurların çevreye etkisine bakıldığında yerel düzeyde gürültü, atık su, hava ve toprak kirlilikleri ile küresel düzeyde sera gazları ve ozon tabakasının incelmeye sebep olan maddelerin emisyonları sıralanabilir (Ramos ve Melo, 2005: 1117; Renner, 2006: I-C/13). Buna yönelik olarak günümüzde askeri birimlerde çevresel etkinin azaltılması için enerji başta olmak üzere tasarruf tedbirleri, sürdürülebilirlik ve atık kontrolü üzerine önleyici tedbirler alınması çalışmaları başlatılmıştır (Asiello, 2011). Avrupa Birliği, 2007 yılında İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü kapsamında 2020 yılı hedefleri kapsamında 2020 yılına kadar sera gazı salınımlarını 1990 seviyesine oranla %20 azaltmayı taahhüt etmiştir. Ayrıca toplam enerji tüketiminin %20’sini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlamayı ve buna ek olarak birincil enerji

⁹ İklim değişikliğinin birçok kırılgan bölgede deniz kıyılarında erozyona, su baskını, kuraklık, gıda kıtlığı, içme suyunun azalması ve değişen doğal felaketlere neden olacağı kabul edilmektedir (DoD, 2012: 17-18; MOD, 2011: 3-4).

¹⁰ Örneğin ABD, 2007’ye kadar Güney Kore’de konuşlu bulunduğu 66 askeri alandan 31’ini terk etmiş, terk edilenlerinde 22’sinde toprak ve yeraltı suyunda benzen, arsenik, trikloroetilen, tetrakloretilen ve kurşun, çinko, nikel, bakır ve kadmiyum gibi ağır metaller gibi çeşitli kirleticiler olduğu tespit edilmiştir (Chae, 2010: 10078-10084).

kullanımında, enerji verimliliği sayesinde %20 oranında azalma sağlamayı hedeflemiştir (The Directorate-General for Climate Action, 2012; Bal, 2010: 34). Bu kapsamda Birleşik Krallık tarafından kendi silahlı kuvvetleri ülkenin sera gazı emisyonlarının 2050 yılında %80 azaltılmasına ilişkin karbon sınırlaması çalışmalarına dâhil edilmiştir (MOD, 2011: 3).

ABD Savunma Bakanlığı ise, yenilenebilir enerji sistemlerinin yerleşmesi ve küresel çevre kirliliğinin azaltılması için 2000'li yılların başından itibaren çevre programları için 42 milyar dolar bütçe ayırmıştır (Carroll, 2001: 63). Sadece 2009 yılı için 4.3 milyar dolar, 2010 yılı için 4.5 milyar dolar harcama yapmıştır. ABD içerisinde sorumlu olunan 29 milyon dönümlük alanda ve ülke dışında bulunan kırsalalarda doğal kaynakların korunması ve tarihi çevrelerin muhafazası için çevre programları uygulamaktadır. Çevre programları, söz konusu kırsalalarda insan sağlığının muhafazası, doğal ve kültürel kaynakların korunması, kirliliğin önlenmesi, çevresel uyum ve iyileştirme programları ile çevre teknolojilerinin temini faaliyetlerini kapsamaktadır. Söz konusu çalışmalar, federal ve ulusal çevre yasalarına uygun olarak yapılmaktadır. Uygulamaya koyulan çevre yönetim sistemi ise ISO 14001'e uyumlu hale getirilerek, kırsalalarda çevresel yaklaşımların belirlenmesi, risk bölgelerinin tespiti ve önceliklendirilmesi, kirliliğin önlenmesi ile çevresel performansın gözlenmesi ve ölçülmesine odaklanılmıştır¹¹. Savunma Bakanlığının sahip olduğu araziler içerisinde 73 adet ulusal tarihi merkez, 600'ün üzerinde ulusal tarihi yapı, 160.000'in üzerinde arkeolojik yapının olduğu tespit edilmiştir. Eğitim ve tatbikat bölgelerinde yer alan Amerikan ve Alaska yerlilerinin yaşam alanlarının korunmasına için ise, 1998 yılında kurum içi mevzuat düzenlemesi yapılmıştır. ABD Savunma Bakanlığının söz konusunun çalışmalarından verimli sonuçlarda alınmaktadır. Çevre mevzuatına uyum sayesinde 2008 yılı içerisinde bir önceki yıla göre hava kalitesi yönünden tehlikeli hava kirliliği emisyonlarında %27, sülfür dioksit emisyonlarında %23, partikül madde emisyonlarında %12 azalma olmuştur¹². 2009 yılı içerisinde %93 seviyesinde uygun atık su üretilmiştir. Ozon tabakasına zarar veren kloroflorokarbon (CFCs), halon, metil kloroform, hidrokloroflorokarbon (HCFC) gibi gazlardan 10 milyon libre yeniden dönüşüm yapılarak salınmıştır. Hava Kuvvetleri söz konusu benzer gazları sistemlerinde kullanan 2000 adet F-15 ve F-16 uçaklarının yerine bu gazlara ihtiyacı içermeyecek F-22 ve F-35 uçaklarını envanterine sokacak çalışmaları yürütmektedir. Ayrıca silah sistemleri, yangın söndürme sistemleri, buzdolabı ve soğutucu sistemlerinin yenilenmesi çalışmaları ise devam etmektedir (DoD, 2010: 2-56; DoD, 2011: 2; Kraft ve Vig, 2010: 7).

¹¹ Bu çalışmalar yürütülürken, bir taraftan askeri faaliyetlerin aksatılmamasına, diğer taraftan eğitim ve tatbikat gibi benzeri nedenlerle meydana gelebilecek zararların önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

¹² Hava kirliliği konusunda altı kriterde ölçüm yapılmaktadır. Bunlar, karbon monoksit, nitrojen dioksit, partiküler maddeler, uçucu organik bileşikler, sülfür dioksit ve kurşundur.

Çevre Teknolojilerinin Kullanılması

Günümüze kadar geleneksel güvenlik açısından silahlı kuvvetlerin vazgeçilmez oluşu, onun her daim en yeni teknolojilerden istifa etmesini sağlamış, gelişmiş ülkelerde teknoloji liderliğini elinde tutmasına vesile olmuştur. Bu kapsamda silahlı kuvvetlerde çevre teknolojilerinin gelişmesi hem çevre lehinde değerli görülmüş, hem de silahlı kuvvetlerde askeri faaliyetleri kolaylaştırıcı etkisi nedeniyle olumlu bir gelişme sayılmıştır. Askeri unsurlar açısından çevre teknolojilerinin kullanılması, hem çevrenin korunmasına katkı yaparken, hem de iş gücü maliyetini azaltmakta ve sürdürülebilir enerji güvenliğini sağlamaktadır. Bu doğrultuda yürütülen çalışmaların ise, genel olarak harekât alanlarında ikmal sorununu ortadan kaldıran güneş ve rüzgâr enerjisine yöneldiği görülmektedir. Böylece bu çalışmalar bir taraftan hem enerji güvenliğine¹³ hem de sera gazının azaltılmasına uğraş verirken diğer taraftan sivil sektörlerde yeni uygulama alanlarının denenmesine katkı yapmaktadır (Dorothy, 2011). ABD, silahlı kuvvetlerinin çevre teknolojilerine uyumlu hale gelmesi, uygun ekipman ve cihaz tedariki için yıllık ortalama 250 milyon dolar bütçe ayırmaktadır. Böylece, daha az tehlikeli atık üretilmesi ve daha az temizleme maliyetine sahip olunması öngörülmektedir. ABD; tedariklerde sürdürülebilirlik anlayışını benimsemiş, çevre ve insan sağlığı konusu ile performans ve ömür devri yönetimini eşzamanlı ele almıştır. Böylece, yüksek performans, düşük değerde ömür boyu maliyet, en az çevre ve insan sağlığını etkileyen cihaz, malzeme ve sistemler talep edilmiştir (Yaroschak, 2011). Ayrıca, sürdürülebilirlik kavramı Savunma Bakanlığı tarafından sadece bir program olarak görülmemiş, silahlı kuvvetler bünyesinde bir paradigma olarak yerleştirilmeye çalışılmıştır (DoD, 2012: I-1).

Tasarruf Tedbirlerinin Artırılması

Askeri unsurların enerji ve kaynak kullanımı yüksek seviyededir. Dünya genelinde askeri amaçlar için kullanılan bakır, nikel ve platin gibi madenlerin günümüzde sanayileşmekte olan ülkelerin 1990'ların başındaki ihtiyaçlarını bile aştığı saptanmıştır. Enerji tüketiminde ABD Savunma Bakanlığı, bütün federal kurumlar içerisinde bakıldığında toplam enerji kullanımının %80'ine sahip konuma gelmiştir. Bu nedenle, silahlı kuvvetlerin tasarruf tedbirlerini artırmasıyla, hem kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına, hem de güvenli bir çevreye katkı sağlayacağına inanılmaktadır¹⁴.

¹³ Fuel oil vb. akaryakıtlar yerine güneş enerjisi gibi alternatif enerji kaynaklarının askeri harekâtlara en olumlu katkısı, akaryakıtın harekât bölgesine taşınırken yaşanan personel zayıyatının önlenmesidir. ABD ordusunun, harekât alanlarında kara ikmallerinin %80'ini akaryakıt ulaşımı oluşturmaktadır. Bu sırada yapılan konvoy ve ulaştırma faaliyetlerinde birçok can ve mal kaybı yaşanmıştır (Kidd, 2011).

¹⁴ Jon Barnett, ayrıca askeri unsurların aynı zamanda büyük miktarlarda sera gazı yaydığını söylemiştir. Ülkelerdeki sera gazlarının yayılımının GSYİH içindeki paylarına göre kıyaslandığında, 1995 yılı ülke emisyonları içerisinde %11,7 Rusya Federasyonu, %3

Silahlı kuvvetlerde tasarruf tedbirleri; yenilenebilir kaynaklar vasıtasıyla enerji üretilmesi, tüketilen su kaynaklarının tekrar geri kazanımı için su havzalarında miktar ve kalitede değişiklik yapılmaması, atıkların azaltılması ve yeniden kullanıma çevrilmesi, su ve enerji konusunda ömür boyu maliyetlendirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi sayılabilir (Kingery, 2011). Benzer tedbirler kapsamında örneğin ABD’de Kara Kuvvetlerinin; enerji, su ve atık konusunda tasarruf ve sürdürülebilirlik girişimlerine yönelik çalışmalar yaptığını görmekteyiz. “Net Sıfır Tesisler” kavramıyla başlatılan projeleri, enerji, su ve atığın azaltılarak kullanılması, geri dönüşümü, rüzgâr enerjisi, gündüz ışığından faydalanma, güneşin ısı enerjisinin kullanımını içermektedir (Dorothy, 2011). ABD Kara Kuvvetleri enerji kullanımında 2020 yılına kadar enerji maliyetini ve tüketimini azaltmak, enerji güvenliğini ve yenilenebilir enerjiyi artırmak maksadıyla dokuz ayrı kışlada pilot çalışmalar başlatmıştır. Su kullanımında ise, sekiz ayrı kışlada su verimliliği, yeniden kullanımı ve güvenliği konusunda faaliyetler yürütmektedir. Atıkla ilgili çalışmalar ise; sekiz ayrı kışlada yürütülmesi planlanmış, ihtiyaç duyulmayan gereksiz malzemelerin alınımının önlenmesi, minimum atık üretiminin sağlanması, geri dönüşüm çabalarının artırılması, geri dönüşümü olmayan atıklardan enerji teknolojilerinde faydalanılması, azami ölçüde çöplerin bertarafı öngörülmüştür (Green Government Symposium, 2011).

SONUÇ

Çevresel sorunların, son 20-30 yılda küresel ve bölgesel düzeyde tüm insanlığı ve yaşayan canlıları tehdit edecek boyuta geldiğini söyleyebiliriz. Konuya ilişkin toplumsal algı arttıkça, çevre hemen her alanda gündeme getirilmekte özellikle güvenlik eksenli tartışmalarda kendisini göstermektedir. Soğuk Savaşın etkisinin azaldığı 1990’lı yıllardan itibaren, küresel ısınma tehdidi, deniz seviyesinin yükselmesi, küresel çevre problemleri, kasırga, sel vb. doğal felaketler, su ve toprak gibi yenilenebilir kaynakların kıtlığı ve bunların toplumsal etkileri uluslararası toplum nezdinde daha çok hissedilir olmuş ve farkındalık artmıştır. Bu tehditlere yönelik organize önlemler ilk olarak ulus devletler tarafından geldiği için bu dönemde çevresel güvenlik daha çok geleneksel güvenlik yaklaşımını içinde barındırmıştır. Sonraki on yıllarda çevre ve güvenlik ilişkisi, devlet merkezci yaklaşımdan sıyrılarak sorunların daha çok uluslararası işbirliği araçlarıyla çözümlenebileceği bir hale gelmiştir. Bu dönemde küresel çevre problemleri, çevre felaketleri ve doğal kaynakların paylaşılması gibi çevre konularının uluslararası düzeyde işbirliği araçları ile çözümlenmesi üzerinde durulmuştur.

Birleşik Krallık, %3,8 ABD’deki salınımın askeri sektörlerden geldiğini belirlenmiştir. Söz konusu duruma bakıldığında dünya çapında tüm askeri faaliyetlere ait sera gazı emisyonlarının Birleşik Krallığın yaydığı toplam salınımdan daha fazla olduğu tahmin edilmektedir (Barnett, 2007: 9).

Diğer taraftan, ulusal güvenlik denilince silahlı kuvvetlerin en hayati aktör olduğu açıktır. Son yıllarda bireysel özgürlüklerin ve refahın devletten bireye doğru genişlemesi ve uluslararası ortamda hemen her alanda işbirliği araçlarının artması ile silahlı kuvvetler gibi geleneksel güç unsurlarına atfedilen rolün azaldığı görüşü desteklense de halen devletler açısından vazgeçilemezliği devam etmektedir. Ancak tek güvenlik tehdidinin askeri güç sayılmadığı son yıllardaki gelişmeler, silahlı kuvvetlerin insani yardım, barışı destekleme ve çevre gibi çeşitlenen güvenlik konularında ve savaş dışı harekâtlarda da kullanılmasını ortaya çıkarmıştır. Günümüzde çevrenin de güvenliğin konusu haline gelmesi ile silahlı kuvvetler gibi başat aktörlerin buna karşı uyumlu ve hazır olması önemli bir gerekliliktir. Çevresel güvenlik yaklaşımının, silahlı kuvvetleri iki açıdan etkilediğini söyleyebiliriz.

- İlki, çevre temelli güvenlik tehditleri için insani yardım, çevre felaketlerine müdahale ve barışı koruma faaliyetlerine orduların hazırlığı ve işbirliğine yönelmesi.
- İkincisi ise, ulusal ve uluslararası alanda çevrenin korunmasına yönelik oluşturulan yasa ve yükümlülüklerle askeri unsurların uyumlaştırılmasıdır.

Bunun için ise, silahlı kuvvetlerin; her daim hukuka uygun kullanılması, kurum çapında barış ve savaş halinde çevresel etkisinin azaltılması, tasarruf tedbirlerine azami şekilde uyulması ve çevre teknolojilerinden istifade edilerek toplumların çevresel güvenliğine katkı sağlaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Asiello, D. (2011). “DoD sustainability: Progress and plans for the future”, 2011 GreenGov Symposium, 31 Ekim-02 Kasım 2011, Washington DC, USA.

Aslan, Y. (2008). Savaş hukukunun temel prensipleri. *TBB Dergisi*, (79): 235-274.

Bal, P. (2010). Türkiye'nin küresel iklim değişikliği rejimi içerisindeki konumu. *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3 (1): 25-37.

Barnett, J. (1998). In defence of the nation-state: Securing the environment. *Sustainable Development*, 6 (1): 8-17.

Barnett, J. (2003). Security and climate change. *Global Environmental Change*, 13 (1): 7-17.

Barnett, J. (2007). Environmental security and peace. *Journal of Human Security*, 3 (1): 4-16.

Benedick, R. E. (2000). Human population and environmental stresses in the twenty-first century. *Environmental Change & Security Project Report*, (6): 5-18.

Bothe, M., Bruch C., Diamond J. ve Jensen D. (2010). International law protecting the environment during armed conflict: Gaps and opportunities. *International Review of the Red Cross*, 92 (879): 569-592.

Carroll, E. J. (2001). The cost of US military power to the environment and health. *Environmental Change & Security Project Report*, (7): 3-64.

Chae, Y. G. (2010). Environmental contamination at U.S. military bases in South Korea and the responsibility to clean up. *Environmental Law Reporter, News&Analysis*, 40 (2): 10078-10097.

Çaycı, S. (1995). *Silahlı kuvvetlerin kullanılması*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

DoD. (2010). *Defense environmental programs fiscal year 2009*. Annual Report to Congress (April 2010). Washington: DoD (Department of Defence).

DoD. (2011). *Defense environmental programs fiscal year 2010*. Annual Report to Congress (July 2011). Washington: DoD (Department of Defence).

DoD. (2012). *Department of Defense strategic sustainability performance plan, Fiscal Year 2011*. Washington: DoD (Department of Defence).

Dorothy, R. (2011). "Power begins at home: DoD's facilities energy strategy", 2011 GreenGov Symposium, 31 Ekim-02 Kasım 2011, Washington DC, USA.

Green Government Symposium (2011). <http://www.greengov2011.org> (25.11.2012).

Griffiths, F. (1997). Environment in the US security debate: The case of the missing arctic waters. *Environmental Change & Security Project Report*, (3): 15-28.

Güneş, Ş. A. (2007). BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ve deniz çevresinin korunması. *AÜHFD*, 56 (2): 1-37.

Hecker, J. H. (2011). *Peace sustainable development through environmental security*. Hague: Institute for Environmental Security.

Keller, K. H. (1997). Unpackaging the environment. *Environmental Change & Security Project Report*, (3): 5-14.

Kidd, R. (2011). "Army power and energy, 2011 GreenGov Symposium, 31 Ekim-02 Kasım 2011, Washington DC, USA.

Kingery, K. (2011). "Army Net Zero Installation Initiative and Cost Benefit Analysis Activity", 2011 GreenGov Symposium, 31 Ekim-02 Kasım 2011, Washington DC, USA.

Kraft, M. E. ve Vig, N. J. (2010). Environmental policy over four decades: Achievements and new directions. N. J. Vig ve M. E. Craft (Der.) *Environmental policy, new directions for the twenty-first century*: İçinde 1-26. Washington DC: CQ Press.

Lietzmann, K. M. ve Vest G. D. (1999). Environment and security in an international context. *Environmental Change & Security Project Report NATO CCMS Pilot Study*, (5): 34-48.

Matthew, R. A. (2010). Environmental security. N. J. Vig ve M. E. Craft (Der.) *Environmental policy, new directions for the twenty-first century*: İçinde 327-348. Washington DC: CQ Pres.

MOD (2011). *Defence sustainable development strategy and delivery plan 2011 to 2030*. UK: MOD (Ministry of Defence).

MOD (2010). *Climate change strategy*. UK: MOD (Ministry of Defence).

Navy Task Force (2011). "Setting the Scene: Climate Risk and Resilience", 2011 GreenGov Symposium, 31 Ekim-02 Kasım 2011, Washington DC, USA.

OECD DAC Working Party on Development Co-operation and Environment. (2000). *State of the art review of environment, security and development co-operation*. Working Paper.

Özsoy, Ş. (1997/1998). İnsancıl hukukun gelişimi. *İnsan Hakları Yıllığı*, 19-20: 11-125.

Pazarcı, H. (1992). Uluslararası hukuka göre çevrenin savaş sırasında korunması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47 (1-2): 103-114.

Ramos, T. B. ve Melo, J. J. (2005). Environmental management practices in the defence sector: Assessment of the Portuguese Military's environmental profile. *Journal of Cleaner Production*, 13 (12): 117-1130.

Renner, M. (2006). Introduction to the concepts of environmental security and environmental conflict. R.A. Kingham (Ed.) *Environmental Change & Security Project Report*: İçinde: 11-26. The Hauge, The Netherlands: Institute for Environmental Security.

Sigler, J. F. (2005). US Military and environmental security in the Gulf Region. *Environmental Change & Security Project Report*, (11): 1-57.

Spencer, T., Mabey, N., Briggs, C., Bellucci, E., ve Ville, G. (2009). "Climate Change & The Military: The State of the Debate", <http://www.toms Spencer.info/articles/StateoftheDebate.pdf>, (13.11.2012).

The Directorate-General for Climate Action (DG-CLIMA). (2012). http://ec.europa.eu/clima/policies/package/index_en.htm, (25.11.2012).

Türk, S. M. (2008). Marmara Denizinde çevresel güvenlik. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yaroschak, P. (2011). “Integrating Sustainability into DoD Acquisition Program”, 2011 GreenGov Symposium, 31 Ekim-02 Kasım 2011, Washington DC, USA.